

RURAL STRUCTURE IN THE NOVELS OF ÖMER POLAT

ABSTRACT

Rural culture implies a closed life style opposing to the open urban culture and has always been indicated as a location distant from the central. Turkish novel has varieties of such reflections which lay the ground for a style described as “provincial novels” to appear. Domination of values imposed by the living conditions such as historical and cultural heritage renders unique issues in rural structure. Moreover, positive-negative traditions and principles in the rural lifestyle are often reflected objectively in the novel and could sometimes appear as an external view. Ownership of land and issues arising from it is in the core of rural life which is a major subject handled in these novels. In this paper, provincial life in Mahmudo ile Hazel (1973), Saragöl (1974), Dilan (1976) of Ömer Polat from Ağrı, currently living in Germany where he was appointed as a cultural attaché in 1943 will be analyzed within a critical approach.

Key words: Ömer Polat, rural, rural culture, provincial novels.

(*) Dr. Celal ASLAN, Milli Eğitim Bakanlığı Projeler Koordinasyonu Merkezi Başkanlığı, IKMEP YÖK Eş Uzmanı, ANKARA-TURKEY e-mail: celalaslan@gmail.com

(**) Assistant Prof. Seyit Battal UĞURLU, Yüzüncü Yıl University, Faculty of Sciences and Letters, Department of Turkish Language and Literature, Van-TURKEY e-mail: seyitugurlu@gmail.com

(***) Macit BALIK, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Türk dili ve Edebiyatı Bölümü, Doktora Öğrencisi, Ankara-TURKEY e-mail: macitbalik@gmail.com

ÖMER POLAT'IN ROMANLARINDA TAŞRA DÜZENİ

GİRİŞ

Köy konusu, Türk romanına, birtakım siyasal ve sosyal olayların etkisi ile girmiştir. Tanzimat hareketi ile edebî eserlerde ege-men olan sosyal fayda fikri, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde güçlenen halka yönelme düşüncesi, Köy Enstitüleri ile ivme kazanan ideolojik yaklaşımlar ve nihai noktada devlet politikaları ile gerçekleşen kalkındırma planları böylesi bir edebiyat olayının ortaya çıkışında başlıca etkenler olarak sayılabilir. (Kaplan, 1997, 555).

Köy romancılığı, 1940'lı yılların başından itibaren kesin çizgilerle ilk örneklerinden farklılaşmaya başlar. *Çalılıkusu* ve *Yaban* romanlarının eleştirisi biçiminde görülen ilk tepkiler, köye ideolojik bir yaklaşımın ürünüdür. 1960–1980 arası yıllar, köy romanının nicelik bakımından yükselişe geçtiği ve enikonu siyasallaştığı bir dönemdir. Bu dönemde “köy romanında öteden beri zaten hâkim olan sosyalist görüş, romanlarda daha çok yerleşmeye ve kuvvetle kendisini duyurmaya başlar” (Kaplan, 1997, 267–268). Bu dönem Türk edebiyatında çok sayıda yazar “köy, köylülük, köy hayatı gibi konular üzerine

yazmış, ancak romanlarında genellikle Anadolu'daki hayat koşullarını yansıtmaktan çok kendi dünya görüşlerinin savunusunu yapmışlardır” (Karaömerlioğlu, 2006, 108).

1960–1980 arasındaki köy romanlarının başlıca konusu ekonomik problemlerdir. Yoksulluk, topraksızlık, başkalarının (beylerin/ağaların) mülkiyeti üzerinde yaşam savaşı, bunlardan kaynaklanan çatışmalar romanların ortak izlekleri olarak belirir. Estetik bir faaliyet olan roman üretiminin temelinde ekonomik meselelerin öne çıkmasında köy romanı yazarlarının dünya görüşlerinin etkin olduğu açıktır. Sanatsal bir eylem ile taşra meselesinin edebiyat alanına taşınması sadece köy ile sınırlı kalmaz elbette. Kırsal alanı betimleyen bu romanların 1970 sonrasında yavaş da olsa kentsel alana geçişi de gözlenir. Alem-dar Yalçın; dönemin sosyalist dergilerindeki, sosyalist hareketin köyden başlatılması düşüncesi ve köy romanı geleneğinin ABD tarafından sosyalist bloğun bölünmesi için geliştirilmiş bir yol olduğu tartışmalarına değinmektedir: “1980'li yıllardan sonra ABD'nin gerçekten de böyle bir girişim içinde olduğu, Orta Doğu ve Uzak Doğu ülkelerindeki sosyalist hareketlerde kırsal alan-kentsel alan tartışması

(*) Dr. Celal ASLAN, Milli Eğitim Bakanlığı Projeler Koordinasyonu Merkezi Başkanlığı IKMEP YÖK Eş Uzmanı, ANKARA-TÜRKİYE e-posta: celalaslan@gmail.com

(**) Yrd. Doç. Dr. Seyit Battal UĞURLU, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk dili ve Edebiyatı Bölümü Van-TÜRKİYE e-mail: seyitugurlu@gmail.com

(***) Macit BALIK, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Türk dili ve Edebiyatı Bölümü, Doktora Öğrencisi, Ankara-TÜRKİYE e-posta: macitbalik@gmail.com

ile ayrışmasını destekleyici çalışmalar yaptığı çeşitli raporlardan ortaya çıkarıldı” (2005, 155).

Köy romanı yazarlarının geliştirdikleri sosyal yapı düşüncesi, zamanla şematik bir nitelik kazanır. Ekonomik problemlerin merkeze alınarak devlet ve idare sisteminin eleştirisinin geliştirildiği bu romanlarda ağalar/beyler taşrada iktidarın temsilcisi olarak gösterilir. Zengin olan ağalar/beyler, sermayenin; köylüler ise yoksulluğun, yoksunluğun ve ezilmişliğin temsilcisi biçiminde betimlenir. Böylece sosyalist hareketin kentsel alandan uzaklaştırılma çabasının varlığı ve köy merkezli bir sosyal yapıdan hareketle gelişen bir sosyalist yapılanma metropolden ve dolayısıyla sosyalist eylem planının merkezi olan kentsel alandan uzaklaşmayı/kopmayı getirmiştir.

Ramazan Kaplan; köy romanını, “siyasî ve sosyal gelişmelere son derece bağlı ve –amacı gereği de– sosyal karakteri ağır basan bir romandır” (1997, 555) biçiminde tanımlar. Ona göre köy romanlarının büyük bir kısmı “düşünce derinliği bulunmayan, sığ bir gerçekçilik peşinde olan popüler edebiyat örnekleridir” (559). Köy romanlarına yöneltilen eleştiriler, daha çok roman sanatı ve insan gerçekliği düzleminde yoğunlaşır. Nitekim köy romanının giderek şematikleşmesi ve değişen sosyal yapının da etkisiyle köy romancılığı edebiyattaki miadını doldurmuştur.

Ömer Polat (1943-), 1970–1980 arası yazdığı üç eseriyle köy romanı geleneğine katılmış yazarlardandır. Romanları şunlardır: *Mahmudo ile Hazel* (1973), *Saragöl* (1974), *Dilan* (1976). Ağrı ilinin Sincan köyünde doğan Polat, her üç romanında da olayların mekânı olarak Ağrı Dağı ile Süphan Dağı arasındaki coğrafyayı seçmiştir. Polat, romanlaştırdığı insanları ve coğrafyayı ‘buralı’ biri olarak yakından tanıyan, onların dil, kültür ve yaşamlarını bilen biridir. Gelenekler, köyün yaşam düzeni, coğrafya ve dil gibi özelliklerin anlatımı, yazarın gözlemlerini ve biyografik tecrübesini yansıtır. Biz burada yazarın romancılığını; köy konusunu işleyişi ve roman sanatı açısından izleksel bir çözümleme içerisinde ele almaya çalışacağız.

Ötekileştirilenlerin Taşrası

Edebiyatta taşra, genellikle kasabayı ve taşralılık, kasaba hayatını belirtmek için kullanılmıştır. Köyün göreceli bir biçimde ‘merkezden konuşanlar için

‘masumiyet’i söz konusudur (Argın, 2006, 285). Genel anlamda taşra, “‘içerideki dışarı’; ‘tayin edilmiş’, yani ayrılmış ancak aynı zamanda da *vazifelendirilmiş* bir statüye sahiptir. Değiş yerindeyse, ‘boyun eğdirilmiş’, ‘evcilleştirilmiş ötekidir” (Argın, 2006, 279).

“Taşranın kendisini taşra olarak ayrıştırabilmesi için, kendisinden esirgenmiş bir başka yaşantının, kıyısına itildiği bir merkezin farkına varması, kendisini onun gözüyle görmesi, onun karşısında kendisini eksik, yoksun hissetmesi gerekir” (1995, 52) diyen Gürbilek ise, taşranın kendisini büyük şehre kıyasla konumlandığına değinir.

Bu yazıda; taşra ile dar anlamda köy coğrafyasındaki ‘sıkıştırılmış’, sınırlı bir mekâna ve yaşama hapsedilmiş insanları/köylüleri ve yaşam çevrelerini ifade etmekteyiz. Dolayısıyla sözcük, coğrafi bir alana sıkışmışlıkla birlikte psikolojik ve sosyal açıdan gerçekleşen ‘ötekileştirici’ bir statüyü imliyor. Zira Polat’ın romanlarındaki köylülerin yaşam sınırları iktidarı ellerinde tutan beylerin/ağaların otoriteleri ile çizilmiştir; köylülerin bunun dışına çıkma özgürlük ve olanakları yoktur. Köyün düzeni irsiyete dayanan bir düzendir. Yetmiş seksen köylük Aladağlar’da “ağaları hariç hepsi çobandır. (...) Ağalar ağa doğar, ağa ölür. Köylüler ise çoban doğar, çoban ölür. Bunun dışında bir yaşam yoktur. Kadınlarıysa; insandan sayılmaz...” (Polat, 1999, 91). Bu düzen, Polat’ın romanlarında betimlediği coğrafyanın her yerinde değişmeksizin aynıdır.

Mesela *Saragöl*’deki köylüler kendilerini beyin evi ve yaşantısı odağında tanımlarlar. Bey merkezi temsil eder ve köylüler/hulamalar (gulam) bu merkezin gözüyle yaşamlarını anlamlandırırılar. Beyler de kendi statülerinin bilincindedirler, karşlarına aldıkları köylülerin konumlarını kendilerini odağa alarak betimlerler. Cımsid bey ile Dilo Bey arasındaki şu konuşmada Dilo Bey müstakbel kayınpederi Cımsid beyin Ziro köylüleri ile olan kavgasını meşrulaştırmaya ve beyler arasında kurulması zaruri olan ittifakın gerekliliğini vurgular:

“Bu baldırı çıplak guroların önü zamanında alınmazsa Saragöl’ün başına daha çok iş açılır. Bugün sana, yarın bana, öbür gün Mirkan beye, daha öbür gün başka bir beye. Saragöl baldırı çıplak hulamalarla doldu. Eskiden işe yarıyorlardı. Ne bileyim eskiden ır-gatlık vardı, çobanlık vardı. İşe yarıyorlardı o zaman.

Ama şimdi? Bir döğberbiçer yüz ırgatın işini görüyor. Saragöl'ün baldırı çıplaklarını da biz besleyecek değiliz ya! Çeksin gitsinler başka yerlere. Dünya yüzünde başka yer mi kalmamış? Aslında bu gurolarda suç yok, suçun büyüğü biz beylerde. Bize değmeyen yılan bin yaşasın diyoruz. Yılan yılanıdır Cımsid Bey. Bakın, Saragölde yılan çoğalıyor. Yarın hepimizin kanını emerler. Sana acımak bildiler mi? Yarın bana da acımazlar, Mirkan beye de. Biz birbirimizin dalını tutmalıyız. Birleşmeliyiz” (Polat, 1974, 250-251).

Romanlarda ötekileştiren, yoksunlaştıran, yoksulluk ve çaresizliği betimleyen taşra algısını yansıtan “hulam, guro, baldırı çıplaklar” gibi nitelermeler; köy düzeninde beylerin otoriter iktidarlarınca sınıf ayırımına tabii tutulan köylülerin nasıl görüldüğünün ifadesidir. Tabi bu ayrışma yalnızca ekonomik düzlemle sınırlı değildir. Köyde cinsiyete bağlı ayrışma, erkeklik-kadınlık rolleri bağlamında kadının köy yaşamındaki rolü ve evlilik gibi meselelerin ele alınışında da aynı otoritenin egemenliği söz konusudur.

Polat'ın üç romanı da köyü anlatır, kent/kasaba romanlarında yoktur. Köylüler taşrada olduklarının bilincindedirler: savaşa köylüler gönderilir, devlet köyü/köylüyü ya seferberlik zamanlarında ya da oy zamanında hatırlar. *Saragölde* şehirliler için roman kişininin ağzından şu eleştiriler yapılır: “*Köylü köylülüğünü bilir, şehir işine karışmaz. Ama şehirlili bilmez şehirliliğini, bilmez yerini. İşine gelince köylü olur, işine gelince şehirlili. Görmedin mi geçen yıl rey toplamaya gelen o bey, 'Bakmayın kılık kıyafetime. Ben de köylüyüm. Ben de köyde doğdum. Benim anam babam da köylüdür' diyordu. Ama elleri, ya ellerinin içi süttten ak duruyordu. Köylü sırtını elinin içiyle kaşıyan- dir. Köy nasırdır” (Polat, 1974, 158).*

Köylü insanın, kendisini sosyal statü açısından şehirlili ya da ekonomik açıdan beyler/ağalar karşısında konumlandırışı ve bunun bilincinde oluşu onların taşralılıklarını gidermez. Aksine bu bilinç düzeyi onları, konumlarını kabullenişe iter. Dolayısıyla taşralılık, köylüler açısından önce “ötekileşme” ardından da ‘evcilleşme’ mahiyetinde ortaya çıkar.

Miras Kalan İktidarlar/Muktedir Varisler: Beyler/Ağalar

Köylerde ağaların sultanı geçerlidir. Her üç romanda da Polat köylüler ile beyler/ağalar arasındaki çatışmayı odak mesele edinmiştir. Bu çatışma,

Polat'ın ilk romanı *Mahmudo ile Hazelde* (1973) eşkıyalık konusu çerçevesinde işlenir. 1950'den sonra popüler olmaya başlayan eşkıyalık konusu bilindiği gibi en çok Yaşar Kemal'in *İnce Memed* (1969) romanı dolayısıyla rağbet görmüştür. *İnce Memed*'te, Timur Karabulut'un *Çepel Dünya'sında* (1971), Hasan Kıyafet'in *Gominis İmam'ında* (1969) işlenen ‘soylu eşkıya’¹ izleği Polat'ın bu romanında tersyüz edilmiş ve eksik bırakılmıştır.² Moran, soylu eşkıyalık izleğinin dörtlü yapısından söz eder ve bunun dünya edebiyatı ile ortak yanlarını irdeler. Buna göre soylu eşkıya, bir suç işlediği için dağa çıkmaz, bir haksızlığa uğradığı için dağa çıkar ve eşkıya olur. Ayrıca soylu eşkıya yoksula yardım eder, zorbayı cezalandırır. *Mahmudo ile Hazel*'in eşkıya izleğine yaslanan kurgusu bu çerçevede oldukça zayıf bir yapı gösterir. Polat, romanın başkişisi Mahmudo'nun jandarma karşısındaki kaçaklık durumunu gerekçe göstererek bir eşkıya romanı yazmıştır (Kaplan, 1997, 502). Mahmudo, kendisi jandarmayı öldürmemesine rağmen öldürmüş gibi davranır -aslında birlikte kaçakçılık yaptığı arkadaşını öldürmüştür- zira bir kaçakçının kendi arkadaşını vurması köylüler arasında inanılacak bir durum değildir (Polat, 1999, 61). Mahmudo'nun kaçaklık durumu, köylülerin gözünde bir zafer olarak algılanır. Bu, dolaylı yoldan köylünün gözünde, muktedir olana (beyler/ağalar/devlet) karşı kazanılmış bir galibiyet anlamına gelir. Ancak Polat, Mahmudo ile karısı Hazel'in eşkıyalıklarını sözü edilen soylu eşkıya izleği içerisinde işlemez. İkilinin, romanın ikinci bölümünde özetleme yolu ile yedi yıllık eşkıyalıkları müddetince zengin-fakir ayırmadan yaptıkları zulüm ve zorbalık anlatılır (Polat, 1999, 235-236). Her ikisi de artık köylü masumiyetliğini yitirmiş, köylünün de nefretini çekmeye başlamışlardır.

Dilan'da ise Zübet beyin hizmetçisi Kero, sahte bir ‘başkaldıran’ olarak romanda yer almıştır. Polat'ın roman kişileri içerisinde en tutarsız, eylem ve düşüncelerinin gerekçelendirilmesinde gerçekliğe en aykırı kişininin, Kero olduğu söylenebilir. Kero'nun bilinçaltında -kendi gerçekliklerinden uzak- bir özenti olarak yer eden Köroğlu, bölgenin halk hikâyesi kahramanları Siyabend, Hasenanlı Kaçak Ferzande, Bingöllü Yado efsaneleri onun davranışlarına noksan ve yanlış bir biçimde aksetmiştir. Kero'nun, bir Hasenanlı

Kaçak Ferzande olup beylere başkaldırması, sahip olmayı hayal ettiği Mirkan'ın atı sayesinde olacaktır. Bu yüzden kendisi gibi bir köylü olan Mirkan'a, ihanet eder ve onun Zübet beyin oğlu Paşo tarafından öldürülmesine yardımcı olur.

Saragöl, beylerin iktidar ve otoritelerinin eleştirisinin yoğun olduğu romandır. Romanda, taşralılık-kentlilik temelindeki karşıtlık, köylüler ve bey arasındaki çatışma düzleminde betimlenir. Beye karşı direnişin başını Kazo ve Nuro çekerler. İkisinin, köyün mantığını aşan orijinal fikirleri nasıl edindiği, romanda muallâkta kalır. Sadece ikilinin on yıl boyunca kasabanın mahkeme salonlarında Cımşid beyin köylerini ellerinden almak için açtığı davayı takip ettikleri belirtilmiştir ki bu, onların belki de beye karşı bilenen öfkelerini açıklar niteliktedir. Yine de ikilinin konuşmalarında mücadelelerine temel olarak aldıkları fikirleri nerede ve nasıl edindikleri meçhuldür. Ancak ikilinin yaptıkları konuşmalar daha çok yazarın sesi olarak romanda açığa çıkar. Kazo ile Nuro, beylere başkaldıran devrimci birer kişi olarak gösterilir. Yazarın, köyün dışarıyla ilişkileri oldukça sınırlı olan roman kişileri Nuro ile Kazo'yu birer ideolog ve daha fazlası birer aksiyoner olarak sahneye sürmekten çekinmemiş olması, kendi sesini romanda güçlendirmek işlevini görür.

Romanda geleneklere isyanın ve değişimin kapısını gençlere köyün yaşlısı Apo Mikko açar. Romanda Ermeni-Kürt ilişkilerinin hikâye edildiği uzun sayılabilecek bir alt-anlatının anlatıcısı olan Apo Mikko'nun, Cımşid beye başkaldıran gençlere destur vermesinin temelinde, anıları yatar. Fethi Naci, romanın bu kesiti için şu yorumu yapmaktadır: "*Romanın en renkli bölümü Apo Mikko ağzından anlatılan Ermeni-Kürt ilişkileri öyküsü. Ne var ki 288 sayfalık romanın 56 sayfasını kaplayan bu öykü romanda bir yama gibi kalıyor, organik bir bağlılığı yok romanla. Ömer Polat, başlı başına bir roman olabilecek bir öyküyü Saragöl içinde harcamış, bence*" (Naci, 1999, 600). Oysa Apo Mikko'nun, köyün mazisini aydınlatan söz konusu anıları, Ziro köylülerinin durağan bir damardan gelmediğinin hikâyesidir. Nasıl ki dedeleri göçebelikten yerleşik yaşama geçmişlerse torunları da bu kazanımın devamını yerine getireceklerdir. Ayrıca Apo Mikko'nun, beylerin/ağaların

kışkırtma ve çıkar elde etme amacıyla Ermenilerle aşiretler arasında çatışmaya neden olduğu fikri de, topraklarını Cımşid beye karşı savunmalarında diğer bir gerekçe yerine geçer. *Saragöl* romanında beye karşı direnişin önündeki, içeriden çatlak/aykırı sesler köyün diğer yaşlılarından çıkar, hiçbir kadının direnişe itirazı yoktur.

Polat, beyleri menfaatler paydasında bir araya gelmiş çıkarıcı bir zümre olarak resmeder. Dilo ve Cımşid beyler, köylü karşısında oldukları için anlaşma noktasına gelirler. İkilinin daha önce değinilen diyalogları, beylik sultanının zihinsel art alanını aydınlatır. Cımşid beyin büyük oğlu Kemal, Ankarada hukuk eğitimi almaktadır ve burada çalıştığı Amerikan firmasının acentesini vilayette açmak üzere babası vilayete taşınır: artık bir tüccar olarak iktidarını kente taşıyacaktır. Cımşid bey iktidar mirasını oğlu Cemal'e bırakır. Cımşid beyin kente taşınması köydeki düzenin değiştiği anlamına gelmez. Varis değil ama halef Cemal –artık Cemal beydir–, babasından kalan iktidarın ilk icraatı olarak hulamlarını (adamlarını) Ziro köyünün traktörünü yakmak üzere yollar.

Saragöl'de Polat, yoksul, yoksun, ezilen ve mağdur köylülerin özgüven inşa etme faaliyetini ele alır ve bunu örnek model olarak çizmeye çalışır. Dilo beyin hulamları, Ziro köylülerini Cımşid beyin adamlarına yaptıklarından ötürü takdir ederler. Ancak hepsi de edilgen kimselerdir ve sıra kendi beylerinin zulmüne geldiğinde de pasiflikleri daha net ortaya çıkar. Bunun yanı sıra Ziro köylülerinin dayanışması ve töreye rağmen beyle girilen mücadelede kadınların da yer alması gibi hususlar romanın dış gerçekliği önceleyen ve belli tezleri içeren yapısından kaynaklanır. Ziroluların sürülerini satarak ortaklaşa aldıkları traktör ise, hem zorba muktedirlere hem de acımasız doğaya karşı galip gelmenin bir aracı olarak imgeleştirilir.

Polat'ın romanlarında aydın tipi, karakteri yoktur. Dolayısıyla türdeş olduğu köy romanlarında rastlanan aydın eleştirisine onun romanlarında rastlanmaz. Yalnız *Saragöl*'deki davavekili Mecit, yerli halktan ve 'medrese tahsili görmüş' biridir. Buna karşın yerel sivil muktedir olan Cımşid beyin çıkarlarının savunusunu yapar. Polat, burada kasaba ve köy arasındaki yozlaşmış çıkar ilişkilerine ayna tu-

tar. Bu ilişki ağı, taşradaki düzenin devamını sağlayan bir olgu olarak gösterilir. *Dilan*'daki Melle Rızo ve *Mahmudo ile Hazel*'deki Melle Nadır'ın, köydeki aydın tipini temsil etmesi beklenirken, ikisi de silik karakterlerdir. Melle Rızo Zübet beyin kendisini Apo Eho'nun kızını istemek üzere göndermesine yanaşmak istemez, ama elçilik vazifesidir diye yerine getirir. Melle Nadır ise Mısto ağanın her dediğini onaylayan bir kişi olarak betimlenmiştir.

Saragöl'de Cımşid bey köylünün toprağını elerinden almak istemektedir. *Dilan*'da ise Zübet beyin oğlu Paşo, köylü Mirkan'ın aşkı ve sözlüsü Dilan'ı elinden almaya çalışır. Beyler ve oğulları, iktidarın sunduğu her imkânı sonuna dek kullanırlar. Meşruiyeti olmayan bu iktidar aynı zamanda sınırsız bir otorite olarak ortaya çıkar. Dilan, Zübet beyin oğlu Paşo'yu babasının kırklığı ile öldürür ve bu, beyin iktidarına indirilen darbenin sembolik bir anlamı olarak değer kazanır. Zübet bey ise, oğlunu öldüren Dilan'ı ve kızının ne yaptığından habersiz olan babası Apo Eho'yu öldürtür. *Saragöl*'de ise Cımşid ve Dilo beyler, Ziro köylülerinin hayvanlarını sulamak için Murat nehrine kendi toprakları üzerinden geçişlerine izin vermezler.

Taşrada Cinsiyet ve Cinsellik

Evlilik ve problemleri, Polat'ın romanlarında fazla işlenen bir konu değildir. Evlilik meselesi ekonomik sorunlar bağlamında özellikle başlık meselesi dolayısıyla ele alınmıştır. *Dilan*'da başlık parası yüzünden evlenemeyen Mirkan ile Dilan'ın hikâyesi anlatılır. Romanın olay kurgusu bu sorun üzerine yasanır. Mirkan, Dilan'la evlenebilmek için kendisinden istenen başlık parasını bulmak amacı ile İran'a kilim kaçakçılığı yapmak üzere gider. Ancak Dilan'da gözü olan Zübet beyin oğlu Paşo ve beyin hizmetçisi Kero tarafından planlanmış bir cinayetle öldürülür. Mirkan ile Dilan'ın birbirlerine cinsel ilgi duymaları oldukça masumane bir düzeydedir. Paşo'nun Dilan'a karşı duyduğu hisler ise tamamen cinsellik dürtüleri ile sınırlıdır. Babası ve annesinin Dilan'ı istetmeleri ve oğullarının kucağına koymaya razı oluşları da sırf oğullarının bu cinselliğini geçici de olsa tatminini sağlamaya dönüktür. Dilan, evlilik meselesinin işlendiği köy romanları içerisinde "gerek bu konuya kat-

kısı, gerekse roman olarak sanat değeri bakımından bir yenilik getirmiş değildir" (Kaplan, 1997, 522).

Romanlarda beylerin eşlerine bakışları yalnızca cinsel dürtü ya da çocuk sahibi olma dürtüleriyle ile sınırlıdır. Mısto ağanın evlilikleri çocuksuzluğundan, Dilo beyin dört kere evlenmesi ise her defasında yeni bir kadına duyduğu açlıktan ileri gelir. Dilo bey, Cımşid beyin kızı Dilan'a da aynı itkileriyle ilgi duyar ve hayallerini yalnızca onun cinselliği süsler.

Çok eşlilik meselesi romanlarda yalnızca ağalar ve beylerle sınırlı tutulmuştur; Polat'ın romanlarında çok eşli hiçbir köylü yoktur. Ağalar ve ekonomik yönden güçlüler arasında, birden fazla kadınla evlenmenin yaygın oluşu, *Mahmudo ile Hazel*'de anlatılır. *Saragöl*'de ise Dilo beyin hulamlarından birinin ağzından kendi beyi hakkında şunlar söylettirilir: "*Saragöl'de onbeş-yirmi yaşlarında gençler kadınsızlıktan kırılır, evlenemez. Ama elli yaşındaki bey senede bir karı eskitir, Saragöl'ün yasası bu. Bu dünya onların kardaş*" (Polat, 1974, 263).

Bu tür evliliğin doğurduğu evlilik dışı ilişkilere de *Mahmudo ile Hazel*'de değinilmiştir. Mısto ağa çocuksuzdur ve dört defa evlenmesine karşın çocuğu olmamıştır; suçu kendisinde aramak yerine hanımlarına yüklemekten de çekinmez. Mısto ağanın hizmetçisi Feyzo, Mahmudo'ya ağanın eşleri ile olan ilişkisini anlatır. Yeni evlilikler ertesinde unutulana, gözden düşen ağa karıları, yasak ilişkilere yönelirler. Mahmudo'ya da, Mısto Ağanın evinde bulunduğu günlerde, ağanın hanımlarından Zeyno, gönül yakınlığı duyar. Feyzo, Zeyno'nun Mahmudo'ya olan ilgisini şöyle anlatır: "*Zeyno hanım ağanın öbür karıları gibi akılsız değil. Zeyno hanım ne çobana yüz verdi, ne de Saragöl ırgatına. Sana yandı o kadar*" (116). Zira Mahmudo'nun eşkıyalığı onu köylük yerde farklı ve üst bir statüye taşımıştır. Zeyno'nun Mahmudo'ya ilgisi de cinsel açlığı ile birlikte kocası Mısto ağanın ondörtlük karısından sonra kendisine aylardır yüz vermeyişinin intikamını almak içindir. Mahmudo için "*Hazel'in aşkı Ape Keçelo'nun acısına yenilme(z).*"(121) ve Zeyno'yu reddeder. Mahmudo'dan beklediği yakınlığı göremeyen Zeyno, yaptığından utanır ve kendisini asarak öldürür.

Romanda Mahmudo ile Hazel'in eşkıya olduktan sonra yaşadıkları değişimde onların cinsellik ile

İlgili değişimleri de vurgulanmıştır. Polat, beylere/ağalara ne kadar düşmansa, bir o kadar da eşkıyalığa düşmandır. Mahmudo ile Hazel'in nihai noktada yaşadıkları evrim, hiç de olumlu bir değişim değildir; zira birbirine bu kadar sadakatle bağlı iki kişinin eşkıya olduktan sonra birbirlerini aldatmaları; Mahmudo'nun başka kadınlarla, Hazel'in de yağız çobanlarla yatması ahlakiliklerine sürülen leke olur. Mahmudo öldürüldükten sonra yalnız kalan Hazel, kasabada kötü bakışlara muhatap olur, o artık düşkün bir kadındır ama Mahmudo'nun can arkadaşı Fadıl ona sahip çıkar ve onu evine götürür.

Saragölde, Mirzo ile Dilo beyle zoraki evlendirilen Dilan arasında da masumane ve platonik düzeyde bir aşk vardır. Cımşid beyin kızı Dilan Zirolu çoban Mirzo'yu sevmektedir. Ancak babası, kızını istemeyerek de olsa Ziro köylülerine karşı Dilo beyle ittifak kurabilmek adına ona verir. Romanın sonunda Mirzo ile köyün muhtarı Nuro'nun kızı Cemo arasındaki yakınlaşma da romanın mutlu sonuna yaklaşan bir yansıması olur.

Aynı romanın kadın kişisi Zozan senelerdir tek başına dul yaşar köyde ve tek bir kötü bakışla karşılaşmaz. Köylülerin cinsellik karşısındaki durumları sevgi odaklıdır. Kazo da Zozan'ı cesareti ve yürekliği nedeni ile sever ve ona karşı gittikçe artan aşk duygusu besler; bu ilişkide cinsellik evlendikten sonra başlar. *Saragöl* romanının Apo Mikko'sunun anlattığı alt-anlatıda Ermeni kızı Siran'a utangaçlıkla başlayan aşkı da yine cinsellikten uzak bir ilişki olarak betimlenmiştir.

Romanlardaki evlilikler, iki temel nedene yaslanır: sevgi ve çıkar. Köylü bireyler (Dilan-Mirkan, Zozan-Kazo) arasındaki evlilikler sevgi esasına dayanırken bey ve bey çocuklarının (Dilan-Paşo, Dilan-Dilo bey), cinselliğe ya da çıkara dayalı evlilikler olarak gösterilir.

Polat, *Saragölde* bir 'yazar niyeti' olarak okunabilecek bir biçimde köydeki kadınlık-erkeklik rollerini belirlemeye çaba gösterir. Kazo, Nuro, Zozan, Mirzo, Apo Mikko, Eyşan gibi roman kişileri olumlu karakterler olarak betimlenir; adeta bu romandaki köylülerin hepsi idealize edilmiş bir köy dayanışmasının bireyleridirler. Bu, onu bir köy romantizmine taşır. Romanın sonundaki mutlu sahne; traktörle de bir-

leşince hem ekonomik bağımsızlığını kazanmış bir köy hem de beyin zorba iktidarına karşı edinilmiş sosyal statü içerisinde erkeği ve kadını ile bir mesut köy resmi betimlenir.

Saragölde; Ziro köyünün etekleri taşlarla dolu kadınları kendi topraklarını sürmek için köye yaklaşan Cımşid beyin hulamları ile jandarmayı karşılamaya giderler. Kadınların bu hareketine hiddetlenen köyün yaşlılarını, eylemin fikir babası Kazo yatıştırır. Apo Mikko'ya Cımşid beyle giriştikleri mücadeleye kadınların da katılmasını izah eder: "*Kadınlarımız da bizim kadar yüreklidir. Zaten yürekli olmasalardı bunca yıl bizim kahrımıza dayanmazlardı. Tek bizim kadınlarımız değil, Saragölde bütün kadınlar böyle. Bey karısı da, hulam karısı da. Bizden çektikleri ölümden beterdir Saragöl kadınlarının. Hem sonra bu topraklar yalnız biz erkeklerin değil, hepimizin. İki gecede hepsiyle tek tek konuştum. Korkmak yerine sevindiler. Çünkü ömürleri boyunca ilk insan yerine koyuyorlardı*" (175).

Bu romanın kadın figürlerinden Zozan, yaşam hikâyesi ve kişiliği ile ön plana çıkartılır. Zozan, kocasının Kore savaşına gönderilmesinden beri dul olarak tek başına yaşamaktadır. Genç yaşta dul kalmasına rağmen kapısına gelen elçileri de geri çevirmiştir. Kazo'nun Cımşid beye karşı başlattığı eylemde kadınların liderliğini Zozan yapar. Kazo'nun dile getirdiği düşüncelerin kadın cephesindeki sözcüsü Zozan'dır. Kimsesiz, sahipsiz ve yapayalnız sürdürdüğü yaşamı içerisinden iyiden iyiye realist bir düşünüşe ulaşan Zozan'ın, Hazo ile konuşması köydeki düzenin kadın bakış açısından verilmesini sağlar. Polat, Zozan'ı olumlu bir figür olarak anlatır. Diğer kadınlarla birlikte ilk kez kendilerinin de insan/adam yerine konuluyor olması, mücadeleye katılımları ve ölümü göze alışları ile 'kadın savaşçılar' imajı oluşturur.

Köy Evleri: Toprağa Gömülü Evler

Köy evleri toprağa gömülüdür; tam da taşrının "kendi içine kapalı" tanımını hatırlatacak bir biçimde: içindeki insanlar ve hayvanların kendilerini koruma içgüdüsüyle küçük de olsa bir toprak parçasına tutunmaya çalıştıkları sınırı belirlenmiş bir mekândır. İnsanlar ve hayvanlar evlerde iç içe yaşarlar. Köylünün yaşam savaşındaki yegâne varlık-

ları sahip oldukları birkaç hayvandan ibarettir. Onların yokluğu kendilerinin de ölümü demektir. Zira köylünün gıdası bir tas süt ve bir parça arpa ekmeğinden ibarettir. Çay ve şeker ancak nadiren bir misafir için kilitli sandıktan çıkartılır. Köyde beylerin geçim yöntemleri ile köylülerinki taban tabana zıttır. Çatışmanın temelinde de bu ekonomik eşitsizlik yatar. Köylü karın tokluğuna çalışır. Bütün emeği kuru bir ekmeğin parçası ve bir avuç tor içindir. Ahır-evleri ise çetin doğa şartları karşısında yegâne kendine yerli ve sınırı aşulamayan bir mekândır.

Dilan'da Apo Eho'nun evine istenen başlığı getiren Zübet ağanın karısı Cemile Hanım, Dilanların evine girmek bile istemez, eve tiksinti ile bakar ve bir bardak çayı bile iğrenerek içer.

Saragöl'de kasaba, coğrafi anlamda merkezi ifade eder. Oysa kasaba da kente göre bir alt tabakada taşradır. Köyün içinde de hulamaların/köylülerin evleri, yaşamları beylerin/ağaların evleri ve yaşamları karşısında göreceli bir biçimde taşra olarak belirir. Polat'ın romanlarında hiçbir beyin, bir hulamın evine ya da yaşamına dâhil olduğu vaki değildir. Köylünün de bey sofrasına oturması olanaksız bir durumdur; ancak hizmet eder ve karnını sofradan arta kalanlarla doyurur.

Cımsid beyin "*konuk odası şehir evi gibi döşenmişti. Köşelerde koltuklar, karşı duvarda içi fincan ve çay bardaklarıyla dolu bir büfe, ortada da bir sehpa duruyordu. Büfenin karşısına düşen duvarda göğüsleri nişanlarla dolu, burma bıyıklı Cımsid beyin babasının büyütülmüş resmi asılı duruyordu*" (Polat, 1974, 247). Cımsid beyin evinde yemek yerde değil açılır kapanır bir masada yenir. *Saragöl*'de artık yalnız hulamalar yerde yemek yerler, diye hayıflanır Dilo bey.

Polat'ın köy ve köylü ile kurduğu duygudaşlık onu köye dışarıdan bakan 'yabancı' gözlerden elbette farklı kılmaktadır: hayvanlarıyla iç içe yaşayan bu insanları betimlerken anlatıcı hiçbir şekilde tiksinti hissi göstermez. Oysa merkezden bakan gözler/yazarlar taşradaki bu yaşamı hep korku, ürperti hissi ile karışık bir yabancılıkla betimlemişlerdir (Türkeş, 2006, 165-174).

Doğanın Kışkıracısındaki Köylüler

Köylünün cebelleştiği yalnızca beyler/ağalar değildir. Onların asıl üstesinden gelmeleri gereken bir

güç/lük de doğanın çetin koşullarıdır. Ancak köylüler ile beyler ağır doğa şartları karşısında da eşit konumda değillerdir. Bu bakımdan Polat, köyü betimlerken beyler ile köylülerin doğa karşısındaki ekonomik eşitsizliklerine vurgu yapar. Beyler için ağır kış koşulları keyifli geçerken köylüler için kış bir "afat ve zulüm" olur:

"*Saragöl beyleri nar gibi sobalar başında altı minderli, dalı yastıklı, yamacı çift karılı besiyeye durdular. Yağlar ballar doldu boşandı karınlarından. Körpe ceranlar ezdiler altılarında gece demeden gündüz demeden. Göbekleri yağ üstüne yağ bağladı.*"

Saragöl'ün yoksulu ile hulamı ise ocak başında, inek yamacında, karnında yarım tas aş, sırtında esti bir keçe, kucağında titreyen çocuklar, içinde geleceğin korkusu bekledi baharı." (Polat, 1974, 279).

Bahar mevsimi, yoksul köylüler için önemli bir gıda maddesi demek olan yabani otların müjdecisidir: "*İnsanla hayvan birdir Saragölde. İki de ot yer. Kıştan gelen hasretlerini insanlar kengerde, yemlikte, çayırdaki arar; hayvansa yabani yoncada, cil otta, dağ otunda. Bulurlar da. Koyunlar kuyruk bağlar, inekler öküzler kaburga aralarını doldurur sağrı büyütürler. İnsanların ise yüzüne kan gelir*" (Polat, 1974, 193-194).

Taşrada zaman ve mevsimler döngüsel, yaşanan hep aynıdır. *Saragöl*'ün idealize edilmiş köylü kadını Zozan'ın tek kişilik yaşamından edindiği tecrübeyi anlatmasında buna vurgu yapılır: "*Şafağın ardından gün doğar. Hem hep doğudan. Bu düzen değişmez. Bildim bileli bu böyledir. Bahar gelir çiçek açar, dağlar yeşile bürünür. Yaz baharın düşmanıdır. Ne varsa bahardan kalan soldurur hepsini. Ama yazın da ağzına güz, güzün de ağzına kış sıçar. Bu düzen Saragölde böyledir*" (Polat, 1974, 163).

SONUÇ

Polat üç romanında da o-anlatımı seçmiştir; yazarın biyografik aidiyeti kırsal alandan gelmesine rağmen, böylesi bir anlatım konumunu tercih edişi onun 'anlattığı'na karşı ideolojik konumlanışını gösterir. Çünkü ben-anlatım ile o-anlatım arasındaki temel farklardan biri yazarın konusuna aldığı 'ironik mesafesidir. Oysa Ömer Polat, Ağrı'da doğmuş, bü-

yümüş ve yüksek öğrenimini de Erzurum'da yapmıştır. Bu bakımdan Polat, köy roman yazarları arasında köylü biri olarak içeriden bir göz ve sestir.

Polat'taki taşra izlenimleri onun alışkanlıklarından, düşüncelerinden, bilgi birikiminden, yaşam tecrübesinden bütün bunların zihinsel faaliyetleri ile buluşması ile bir potada erimesinden esinlenir. Romanlarına konu olan coğrafyayı daha önemlisi insanlarını tanıyor olması en çok da betimlemelerinde kendini gösterir. Ancak son kertede romanlarındaki tez/ler onun yaşam tecrübesinden değil de zihinsel birikiminden/faaliyetinden daha açık söylersek ideolojik bakış açısından beslenir. Yazar-anlatıcı olarak Polat, romanlardaki o-anlatıcının da sunduğu olanak ile kendi düşüncelerini roman kişilerine söyletmekten çekinmez. Bu da onun kurmaca gerçeklikten uzaklaşmasına neden olur.

Romanlardaki "taşralılar"ın sosyal yapı içerisinde konumlandırılışları ve 'içerideki dışarı'da yaşadıklarının farkındalıkı merkezî erkeklerle kendilerini kıyaslamaları ile somutlanır. Böylesi bir somut gerçeklik kimi zaman gerçek gerçeklikle örtüşmese bile kurmaca dünya içerisinden gelenekleri, sosyal ilişkileri ve yapılanması gibi açılardan 'yozlaşmış' bir toplumsal yapılanmanın ideolojik görüşe yaslanan eleştirisi yapılır.

DİPNOTLAR

- 1 ' Soylu eşkiya' izlediğinin İnce Memed bağlamında ayrıntılı çözümlenmesi için bkz. Moran, 2003, 101-121.
- 2 İnce Memed, Çepel Dünya ve Mahmudo ile Hazel romanlarının "eşkiyalık" konusu bağlamında tahlili içinde Kaplan'ın eserine bakılabilir (1997, 489-504)

KAYNAKÇA / BIBLIOGRAPY

- Argın, Şükrü (2006), "*Taşraya İçeriden Bakmak Mümkün müdür?*", **Taşraya Bakmak**, Derleyen: Tanıl Bora, 3. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 271-296.
- Gürbilek, Nurdan (1995), **Yer Değiştiren Gölge**, Metis Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, Ramazan (1997), **Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy**, 3. baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karaömerlioğlu, M. Asım (2006), "*Erken Dönem Türk Edebiyatında Köylüler*", **Doğu Batı Düşünce Dergisi Edebiyat Üstüne**, Yıl: 6, Say: 22 (Şubat, Mart, Nisan 2003), 2. baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara, s. 107-133.
- Moran, Berna (2003), **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II**, 10. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 101-121.
- Naci, Fethi (1999), "*Saragöl*", **Yüzyılın 100 Türk Romanı**, 1. baskı, Adam Yayınları, İstanbul, s. 599-602.
- Polat, Ömer (1974), **Saragöl**, 1. basım, May Yayınları, İstanbul.
- Polat, Ömer (1976), **Dilan**, 1. basım, May Yayınları, İstanbul.
- Polat, Ömer (1999), **Mahmudo ile Hazel**, 3. baskı, Öncü Kitap, Ankara.
- Türkeş, A. Ömer (2006), "*Orda bir taşra var uzakta...*", **Taşraya Bakmak**, Derleyen: Tanıl Bora, 3. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 157-212.
- Yalçın, Alemdar (2005), **Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı 1946-2000**, 2. baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.